

راهنمای اجرای مانور آموزشی سیلاب در مدارس

"تدوین و تمرین برنامه اقدام صحیح در مواجهه با سیلاب"

برای به حداقل رساندن خسارات جانی و مالی در اثر وقوع سیلاب، بایستی با اقدامات صحیح مواجهه با آن آشنا بود:

اقدامات پیش از وقوع سیلاب، اقدامات حین وقوع سیلاب و اقدامات پس از وقوع سیلاب.

مانور آموزشی سیلاب، برنامه‌ای سراسری ویژه مدارس متوسطه دوم خصوصاً در پایه یازدهم تحصیلی است تا دانش‌آموزان، علاوه بر آموزش‌های نظری (تئوریک) که در درس انسان و محیط‌زیست می‌آموزند، به صورت عملی نیز با راهکارهای مواجهه صحیح با سیلاب آشنا شده و مدرسه نیز مجهز به یک برنامه اقدام برای شرایط اضطرار (EOP) شود و در نهایت، تاب‌آوری جامعه افزایش یابد.

راهنمای حاضر که بر اساس تجارب بین‌المللی و استانداردهای جهانی در این حوزه و نگاه ویژه به تجارب و شرایط بومی تدوین گردیده؛ تلاش می‌نماید چارچوبی علمی و تا حد امکان ساده برای اجرای مانور آموزشی سیلاب، عرضه نماید تا مدیران مدارس با کمک ویژه معاونین و دبیران مرتبط با موضوع، خصوصاً دبیر کتاب "انسان و محیط‌زیست"، نسبت به پیاده‌سازی آن اقدام نمایند.

چستی؟



چرایی؟

به‌عنوان فردی که در کشوری زندگی می‌کنیم که از منظر پهنه‌بندی، در بسیاری از نقاط، با احتمال جدی وقوع سوانح طبیعی از جمله سیل، دست به گریبان هستیم؛ ضروری است تا نحوه مدیریت در موقعیت و شرایط اضطرار و نیز راه‌های کاهش آسیب‌پذیری را آموزش دیده باشیم تا از این طریق خسارات وارده، به‌ویژه در حوزه خسارات انسانی، به حداقل برسد. آموزش نوجوانان که بخش بزرگی از جامعه را تشکیل داده و نسل آینده کشور را ساخته و نیز در مخاطرات طبیعی، آسیب‌پذیری بالایی دارد؛ از اهمیت بالایی برخوردار است و بستر مناسبی نظیر کتاب "انسان و محیط‌زیست" زمینه مناسبی در این رابطه شناسایی شده است. مانور آموزشی سیلاب کمک خواهد نمود تا این آموزش‌ها تنها در سطح آموزش‌های کلاسی نمانده و عرصه عملیاتی آن نیز تا حدی گسترش یابد.

سیلاب‌های ابتدای سال ۹۸ زنگ هشدار بوده تا همه ما حتی شهرها و روستاهایی که سابقه سیلاب‌های مخرب و جدی نداشته‌اند نیز باید موضوع سیلاب و آموزش‌های مرتبط با آن را جدی بگیرند؛ چه‌بسا که سیلاب مخرب بعدی در منطقه ما اتفاق بیفتد.



در بالا "چیستی" و "چرایی" اجرای مانور سیلاب و تدوین برنامه اقدام صحیح در مواجهه با سیلاب بیان شد. اما این مانور چگونه انجام می‌شود؟! ممکن است شنیدن عبارت "مانور سیلاب"، تداعی کننده "مانور زلزله" که در آذر ماه در مدارس اجرا می‌شود، باشد. اما باید به خاطر داشت که ضمن وجود شباهت‌هایی میان این دو برنامه، تفاوت‌هایی نیز وجود دارد. در مانور زلزله افراد عمدتاً واکنش صحیح در لحظه زلزله را شبیه‌سازی می‌کنند. اما در مانور سیلاب، متناسب با ماهیت و طبیعت سیلاب، نیاز است تا اقدامات قبل، لحظه وقوع و ملاحظات بعد بحران دیده شود. به همین دلیل، مانور سیلاب، بر «نوشتن چارچوب برنامه مواجهه صحیح با سیلاب» در هر مدرسه (با مشارکت معلمان و دانش‌آموزان) و تمرین عملیاتی سازی آن تمرکز می‌کند. قالب این برنامه، در پیوست راهنمای حاضر آمده است و کافی است توسط هر مدرسه، متناسب با شرایط آن، تکمیل شود.

اجرای هم‌زمان این کار در مدارس کشور، کمک می‌نماید تا موجی مناسب نیز برای جلب توجه و هم‌افزایی در کل کشور ایجاد شود و بر این اساس، روز دوشنبه ۵/اسفند ۱۳۹۸ برای این منظور انتخاب شده است. در صورتی که به هر دلیل این روز خاص برای مدرسه مقدور نباشد، اجرای این برنامه می‌تواند بنا به صلاحدید مدیر مدرسه در یک روز در همان هفته منتهی به ۵ اسفند ماه، اجرا گردد.

اجتناب از اقدامات صرفاً نمایشی در اجرای مانور، کمک خواهد نمود تا به تدریج جامعه‌ای ایمن و آماده برای مواجهه با سیلاب داشته باشیم.

به خاطر داشته باشیم همیشه سیلاب در هنگام بسته بودن مدارس رخ نخواهد داد و گاهی ممکن است مدارس در اثر وقوع سیلاب ناگهانی، دچار آب‌گرفتگی و یا سیل‌زدگی و به دنبال آن خسارات جانی و مالی شوند.

یک نکته مهم:

در مانور سیلاب بر خلاف مانور زلزله به دلیل تفاوت در ماهیت این دو حادثه، بهترین اقدام تخلیه مکان پرخطر و رفتن به منطقه ایمن است.



جهت سهولت هرچه بیشتر آشنایی با چگونگی پیاده‌سازی و اجرای مانور سیلاب در مدرسه خود، فلوچارتی شامل گام‌های مانور ارائه شده است. مطابق با این فلوچارت، برخی اقدامات به‌عنوان مرحله "ایجاد آمادگی جهت اجرای مانور" بوده و با صلاح‌دید مدیر مدرسه، می‌تواند در ابتدای روز اجرای مانور سراسری سیلاب (پنج‌شنبه اسفند) و یا در هفته منتهی به آن، دنبال شود.

پس از اقدامات مربوط به مرحله آمادگی جهت اجرای مانور، به قلب اقدامات یعنی اقدامات روز اجرای مانور می‌رسیم. این اقدامات مجموعه‌ای از گام‌هایی است که برای اجرای هرچه بهتر مانور مورد نیاز است؛ این گام‌ها در صفحه ۸ راهنما ذکر شده است.

با اتمام مانور که حدود ۲ ساعت طول خواهد کشید، کار تمام نشده و جمع‌بندی و نهایی‌سازی "برنامه اقدام صحیح در مواجهه با سیلاب" دنبال می‌شود که در موارد احتمالی بروز سانحه واقعی در آینده، یاری‌گر مدیریت حادثه خواهد بود، این برنامه در واقع همان چارچوب تکمیل شده پیوست راهنمای حاضر است. این سند به امضای مسئولین مدرسه می‌رسد و به‌طور سالانه به‌روزرسانی می‌گردد. گزیده‌ای از مستندسازی صورت گرفته از اجرای مانور نیز از طریق ساختار آموزش و پرورش برای سرگروه‌های استانی کتاب انسان و محیط‌زیست ارسال می‌گردد. برنامه‌ریزی شده است تا شرکت‌های آب منطقه‌ای در همکاری با سرگروه‌های استانی کتاب انسان و محیط‌زیست، از تعدادی از مدارس که به نحو مناسبی مانور را اجرایی نمایند، تقدیر ویژه صورت پذیرد.

متن حاضر، همان‌طور که در عنوان آن آمده است عملاً یک راهنما با مد نظر قرار دادن شرایط متوسط مدارس است؛ در مواردی ممکن است متناسب با مقتضیات، نیاز به تغییراتی داشته باشد که در همفکری میان مدیر مدرسه و سفیرنجات (معرفی شده در صفحه ۵)، دنبال می‌شود.

**** ضروری است در تمام مراحل اجرای " برنامه اقدام صحیح در مواجهه با سیلاب " خونسردی خود را حفظ کرده و دیگران را دعوت به آرامش نمایید؛ بسیاری از آسیب‌های وارده در حین وقوع سوانح طبیعی در اثر استرس زیاد و آشفتگی شدن افراد رخ می‌دهد، لذا تلاش کنید خونسردی خود را حفظ نمایید.**

**** با توجه به مسئله کنکور و لزوم آمادگی دانش‌آموزان پایه یازدهم تحصیلی و نیز سایر دانش‌آموزان برای این رویداد؛ ممکن است برخی از همکاران نسبت به اجرای مانور تردید داشته و یا تصمیم به عدم اجرای آن بگیرند. در اینجا ذکر این نکته ضروری است که اجرای این مانور تنها ۲ ساعت زمان خواهد برد و این مسئله زمان زیادی از دانش‌آموزان نگرفته و می‌تواند به‌عنوان فرصتی جهت فراغت دانش‌آموزان از استرس کنکور محسوب شود؛ و نکته مهم اینکه ممکن است پیش از رسیدن به زمان کنکور و یا در آینده نه چندان دور، سیلاب در استان و یا شهر شما رخ دهد و جان و سلامت دانش‌آموزان و مدرسه را با تهدید مواجه کند.**

زمان اجرای سراسری مانور

چارچوب پیشنهادی حاضر، با در نظر گرفتن روز ۵ اسفندماه به‌عنوان زمان متمرکزی که در آن، مدارس دوره دوم متوسطه به صورت هماهنگ و منسجم اقدام به تدوین برنامه مواجهه صحیح با سیلاب به‌صورت مشارکتی و با حضور همه دانش‌آموزان و دبیران مدرسه می‌نمایند.

****فلوچارت مربوط به گام‌های اجرایی برنامه اقدام صحیح در مواجهه با سیلاب در ادامه ارائه شده است و توضیحات مربوط به گام‌های مندرج در آن در صفحات بعدی قابل دسترسی است.**

فلوچارت "گام‌های اجرایی مانور آموزشی سیلاب در مدارس"

مرحله اول: آمادگی برای اجرای مانور سیلاب

مرحله دوم: اجرای مانور در روز ۵ اسفند

این بخش بنا به صلاح‌دید مدیر مدرسه، می‌تواند در ابتدای روز ۵ اسفند و یا هفته منتهی به این روز انجام شود

گام اول: شروع فرایند آمادگی برای اجرای مانور سیلاب با اعلام مدیر

گام دوم: تعیین سفیر نجات توسط مدیر مدرسه^۱

ادامه گام سوم: تعیین اعضای تیم جستجو

گام سوم: تعیین اعضای تیم مدیریت حوادث^۲

گام چهارم: برگزاری جلسه با حضور ترجیحاً کلیه معلمان و کارکنان مدرسه، توضیح اهمیت مانور سیلاب، معرفی نقش‌ها و گروه‌ها، معرفی اعضا، تشریح وظایف هر فرد. سرفصل‌های پیشنهادی این جلسه در بخش "ی" متن پیوست آمده است

گام ششم: مرور آموزش‌های سیلابی برای دانش آموزان پایه یازدهم/ در صورت امکان کل مدرسه در کلاس در خصوص، اهمیت مانور سیلاب، اقدامات هنگامه سیلاب، مسئولیت‌پذیری در حین حادثه و ... توسط سفیر نجات

ادامه گام پنجم: تکثیر فرم اطلاعات مدرسه^۲ توسط سفیر نجات و ارائه به تیم جستجو سایر افراد ذی‌صلاح

گام پنجم: تکمیل فرم اطلاعات مدرسه و اطمینان از وجود تجهیزات ایمنی و کمک‌های اولیه توسط تیم مدیریت حوادث و ارائه به سفیر نجات

گام هفتم: به صدا درآمدن آژیر سیلاب بدون اعلام زمان دقیق آن از قبل و تصمیم‌گیری در رابطه با صدور دستور تخلیه مدرسه و یا جابه‌جایی دانش‌آموزان به طبقات بالاتر و اعلام دستور توسط مدیر

گام هشتم: تشکیل سریع تیم‌های مدیریت حوادث و تیم جستجو

گام نهم: شروع بخش عملیاتی مانور و اقدامات هم‌زمان

گام دهم: به صدا درآمدن آژیر پایان مانور-جمع‌بندی و مستندسازی اقدامات، ارسال یک گزارش به سرگروه استانی کتاب انسان و محیط‌زیست

مرحله سوم: جمع‌بندی و نهایی سازی، پس از اجرای مانور

۱. سفیر نجات دبیر کتاب انسان و محیط‌زیست (در صورت مرتبط بودن رشته تحصیلی) و یا دبیر دیگری با رشته تحصیلی مرتبط و علاقه‌مند به فعالیت‌های مانور سیلاب (بنا به صلاح‌دید مدیر مدرسه) است که مسئولیت راهبری مانور و هماهنگی بین افراد و تیم‌ها را بر عهده دادارد.
۲. تعداد افراد در هر گروه بسته به صلاح‌دید مدیر مدرسه و تعداد کارکنان در مدرسه دارد.
۳. فرم اطلاعات مدرسه به پیوست فایل حاضر در اختیار مدارس قرار خواهد گرفت.

توضیحات مربوط به گام‌های پیاده‌سازی و اجرای مانور سیلاب، "تدوین و تمرین "برنامه اقدام صحیح در مواجهه با سیلاب" در مدارس

گام اول: مدیر مدرسه براساس سایر برنامه‌ها و صلاحدید خود، گام‌های مربوط به مرحله "ایجاد آمادگی برنامه اقدام صحیح در مواجهه با سیلاب" را در ابتدای روز مانور (پنجم اسفند) یا در هفته منتهی به این روز دنبال می‌کند. اگر در روزهای قبل از مانور این اقدام انجام گرفته است، در ابتدای روز مانور (پنجم اسفند) به افراد مسئول در اجرای مانور یادآوری صورت گیرد.

گام دوم: تعیین سفیر نجات توسط مدیر مدرسه انجام خواهد گرفت؛ سفیر نجات معلم کتاب انسان و محیط‌زیست (در صورت مرتبط بودن رشته تحصیلی) و یا معلم دیگری با رشته تحصیلی مرتبط با مباحث کتاب انسان و محیط‌زیست (معلم زمین‌شناسی، زیست‌شناسی، جغرافیا و...) و علاقه‌مند به دیگر مباحثی از این دست، خواهد بود.

گام سوم: مدیر مدرسه به اتفاق سفیر نجات، اقدام به تعیین تیم مدیریت حوادث و تیم جستجو می‌نمایند. تعداد نفرات بستگی به نظر مدیر و شرایط مدرسه دارد.

گام چهارم: مدیر مدرسه و سفیر نجات یک جلسه با حضور ترجیحاً کلیه معلمان و کارکنان در مدرسه برگزار نموده و در این جلسه در خصوص اهمیت مانور سیلاب و لزوم آمادگی در مقابل سیلاب توضیحاتی ارائه نموده و به معرفی نقش افراد و گروه‌ها و همچنین اعضای آن‌ها می‌پردازد. در پایان هر فرد با وظایف خود در حین وقوع سیلاب آشنا خواهد شد (مطابق موارد مندرج در پیوست).

گام پنجم: تیم مدیریت حوادث اقدام به تکمیل فرم اطلاعات مدرسه (در متن پیوست) نموده و پس از تکمیل، آن اطلاعات را به سفیر نجات و تیم جستجو و سایر افراد به صلاح دید سفیر نجات، ارائه نموده (در صورت نیاز این اطلاعات را تکثیر نماید) و پس از آن، از وجود تجهیزات ایمنی نظیر کپسول آتش‌نشانی و کمک‌های اولیه و تاریخ شارژ و انقضای آن‌ها، در مدرسه اطمینان حاصل می‌کند.

گام ششم: سفیر نجات در ابتدای روز مانور (به عنوان مثال در مراسم صبحگاه) و یا کلاس درس انسان و محیط‌زیست (در طی هفته منتهی به روز مانور) به آموزش دانش‌آموزان در خصوص اهمیت مانور سیلاب، اقدامات صحیح در هنگامه سیلاب، همکاری در حین اجرای مانور سیلاب و در صورت وقوع حادثه، مراقبت از خود و دیگران می‌پردازند.

گام هفتم: به صدا درآمدن آژیر سیلاب بدون اعلام زمان دقیق آن (پیش از آن مدارس همچون یک روز عادی مشغول دنبال کردن برنامه‌های آموزشی ورزشی و... خود هستند). تصمیم‌گیری در خصوص تخلیه و جابه‌جایی براساس ارزیابی تیم مدیریت حوادث انجام خواهد شد.

گام هشتم: تشکیل سریع تیم مدیریت حوادث و تیم جستجو.

گام نهم: اقدامات عملیاتی مانور (این اقدامات در فلوچارت صفحه ۸ ارائه شده است).

گام دهم: مدیر مدرسه آژیر پایان سیلاب را به صدا در می‌آورد و اعضای تیم‌ها به اتفاق سفیر نجات، اقدام به جمع‌بندی و مستندسازی اقدامات و ارسال مستندات به سرگروه استانی کتاب انسان و محیط‌زیست می‌کنند.

** پیشنهاد می‌شود در صورت امکان مدیر مدرسه در روز اجرای مانور، از دستگاه‌هایی نظیر هلال‌احمر و آتش‌نشانی، رسانه‌های محلی (جهت انعکاس موضوع)، شرکت آب منطقه‌ای و نمایندگان امورهای آب در شهرستان‌ها، سازمان مدیریت بحران و پدافند غیرعامل در راستای اجرای صحیح‌تر مانور دعوت به عمل آورد. در صورت حضور و همکاری این ارگان‌ها، پیشنهاد می‌شود:

** می‌توان از کمک نمایندگان دستگاه‌های امدادرسان در بررسی و مرور روند مانور و اعمال تغییرات فنی، آموزش کمک‌های اولیه و ارائه آن به افراد آسیب دیده استفاده نمود.

** نمایندگان بخش آب (شرکت آب منطقه‌ای و نمایندگان امورهای آب در شهرستان‌ها) پس از اتمام مانور در ابتدای صبح به ارائه سخنرانی در خصوص اهمیت رعایت حد حریم و بستر رودخانه‌ها و مباحث مرتبط برای دانش آموزان پردازند.

** نمایندگان سازمان مدیریت بحران و پدافند غیرعامل، روند مانور را بررسی نموده و در انتهای مانور، نظرات خود را جهت بهبود اجرای مانور به سفیر نجات ارائه دهند.

** در سال اول اجرا، این مانور بنا به صلاح‌دید مدیر مدرسه، می‌تواند تنها برای دانش آموزان پایه یازدهم (به عنوان مخاطبان هدف کتاب انسان و محیط‌زیست) و یا کل دانش آموزان مدرسه اجرا گردد.

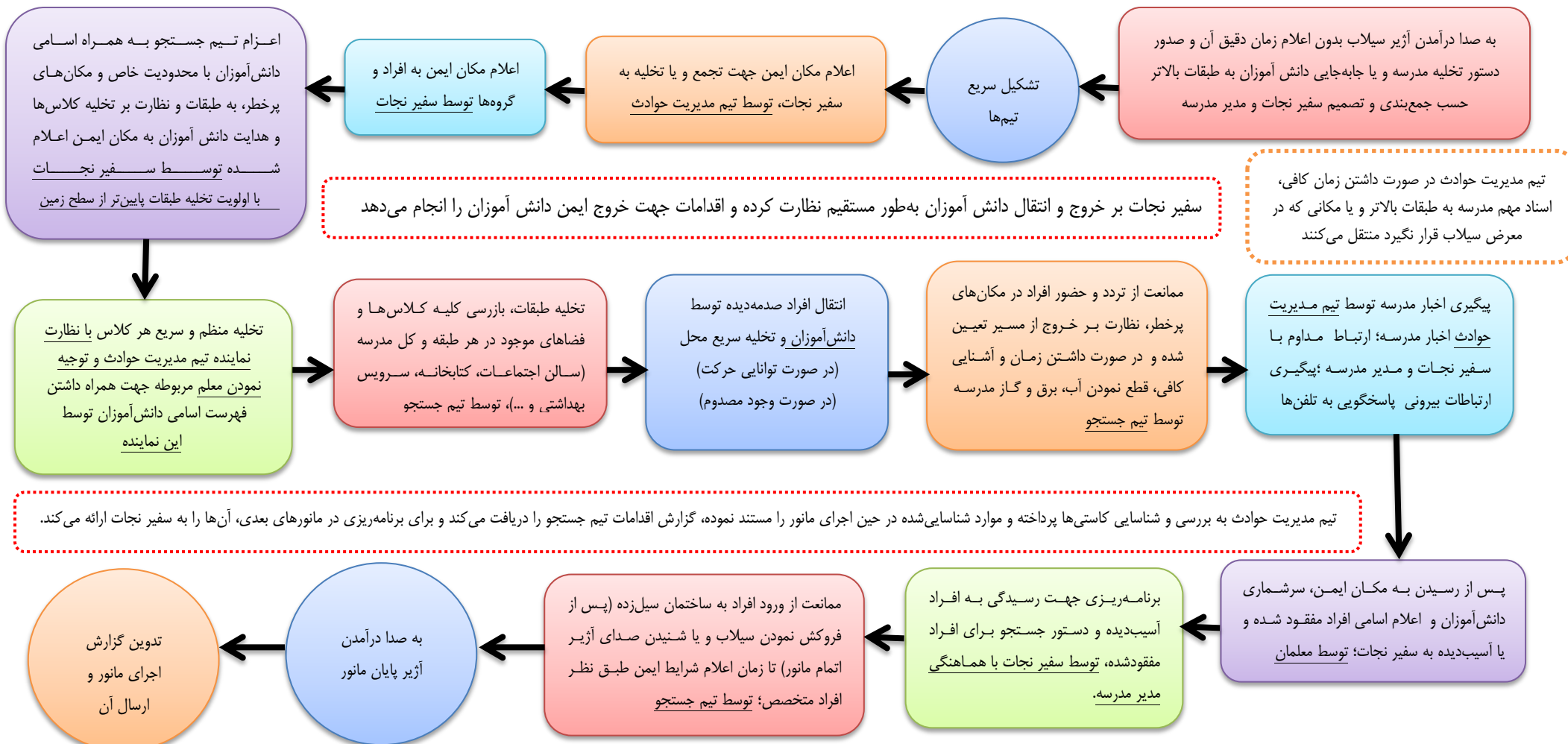
** برای آژیر بخش عملیاتی مانور، در زمان اجرای نمایشی آن می‌توان از صدای رعدوبرق (به منظور شبیه‌سازی شرایط) استفاده نمود. اما در زمان وقوع حادثه واقعی، با توجه به شرایط خاص و صدای احتمالی سیلاب، بایستی از آژیر خطر استفاده شود.

یک توصیه مؤکد:

پس از اجرای مانور طی یک جلسه، اولیا دانش آموزان را در جریان مانور انجام شده، ضرورت آن و برخی اقداماتی که این افراد در حین سیلاب در منزل خود می‌توانند انجام دهند قرار دهید. در این جلسه می‌توانید از سرفصل‌های ذکر شده در بخش "ی" متن پیوست استفاده کنید

برنامه اقدام صحیح در مواجهه با سیلاب، در گام نخست (سال تحصیلی ۹۹-۹۸) منحصر به محیط مدرسه طراحی شده و پس از ارزیابی و بازخورد گیری از مرحله نخست، در گام‌های بعدی توسعه داده شده و در قالب اپلیکیشن و برای محیط‌هایی فراتر از مدرسه (از خانه تا مدرسه) نیز دنبال خواهد شد.

تشریح گام‌های تفصیلی اجرای مانور (پیاده‌سازی در روز ۵ اسفند)



***سفیر نجات با افراد و گروه‌ها به‌طور مستقیم در ارتباط بوده، دستورات را به آن‌ها ابلاغ نموده و به نیازهای آن‌ها رسیدگی می‌کند. مسئولیت کلیه مراحل برنامه با او و مدیر مدرسه خواهد بود.

*** مدیر مدرسه به‌صورت مداوم با سفیر نجات و مسئولین در ارتباط است و بر روند اجرای برنامه اقدامات نظارت می‌کند و موارد پیش‌بینی نشده را مدیریت می‌نماید.

*** مدیر مدرسه و سفیر نجات بایستی در خصوص مکان تخلیه (بیرون مدرسه) و مکان تجمع (درون مدرسه) بر اساس اطلاعات دریافتی از تیم مدیریت حوادث در ابتدای روز اجرای مانور، تصمیم‌گیری نماید که در صورت وقوع

سیلاب، دانش آموزان سریعاً به آن مکان منتقل شوند.

منابع

- ۱- گزارش کمیته "آموزش و پرورش" در کارگروه آموزش و منابع انسانی، هیئت ویژه گزارش ملی سیلاب؛ ۱۳۹۸.
- ۲- سمیعی. محمدجواد، صالحی. اسماعیل، مثنوی. محمدرضا، ۱۳۹۱، "بررسی شیوه‌های آموزش فرهنگ امداد برای نوجوانان و تعیین میزان اثربخشی آنها". دانشگاه تهران.
- 3- Before, During & After Flood, 2019, Canadian Red Cross.
- 4- Government of Canada, Flood Fact Sheet, 2019.
- 5- How to Prepare for a Flood, 2019, 4- Federal Emergency Management Agency (FEMA) of USA.
- 6- Sample School Emergency Operations Plan, 2019, Federal Emergency Management Agency (FEMA) of USA.
- 7- Flood Emergency Plans (Guidance & Template), 2012, GOV.UK.
- 8- Flood Action Plan, 2014, liberty mutual insurance of USA.